

* نام کتاب: مهاجرت
* مؤلف / مترجم: حبیب‌اله زنجانی
* ناشر: سمت
* نوبت و محل چاپ: تهران، اول
* سال نشر: ۱۳۸۰

۴- کتاب مهاجرت

کتاب مهاجرت نوشته دکتر حبیب‌اله زنجانی در دروسی هم‌چون: مهاجرت (کارشناسی ارشد جمعیت‌شناسی)، مبانی جمعیت‌شناسی، جمعیت‌شناسی اقتصادی- اجتماعی و روش‌های مقدماتی تحلیل جمعیت کاربرد دارد و عمدتاً جزء منابع اصلی محسوب می‌شود. نقاط قوت و ضعف شکلی و محتوایی آن به شرح ذیل است.

الف) بررسی شکلی

کتاب موردنظر به لحاظ نوع نگارش و میزان روانی و رسا بودن مطلوب است و یکی از دلایل روانی اثر، رعایت قواعد ویرایشی و نگارشی است. حجم اثر برای ۲ واحد درسی در دوره کارشناسی مناسب است لیکن فقط بخشی از مطالب دروس جغرافیای جمعیت و جمعیت‌شناسی را شامل می‌شود. «مهاجرت» یکی از سرفصل‌های اصلی این درس محسوب می‌شود و در درس تخصصی «مهاجرت» در دوره کارشناسی ارشد «جمعیت‌شناسی» نیز این اثر می‌تواند به عنوان یکی از منابع درسی معرفی شود. مؤلف با ارائه جمع‌بندی در انتهای هر فصل به انتقال مناسب مفاهیم کمک کرده است؛ ضمن آنکه کتاب دارای بیان

صریح هدف، مقدمه‌ای کلی، فهرست تفصیلی مطالب، جدول و تصویر و خلاصه فصول و فهرست منابع است؛ افزودن پیش‌گفتار، فهرست اجمالی و فهرست اعلام و موضوعی در غنی‌تر شدن اثر مؤثر می‌باشد.

ب) بررسی محتوایی

در این کتاب اصطلاح‌های تخصصی نظیر مهاجرت، مهاجرپذیری، مهاجرفرستی و... به گونه‌ای تعریف شده و به کار رفته‌اند که به نظر می‌رسد این اثر به عنوان کتاب درسی که دانشجویان را به تفکر در زمینه مهاجرت تشویق نماید، نوشته نشده است. کتاب بیشتر جنبه خطایی و گزارشی دارد. از مقدمه و جمع بندی و جدول و نمودار و مقایسه و نقشه برخوردار است، اما تمرین و آزمون ندارد. محتوای کتاب برای دو واحد درسی در سطح کارشناسی جامع است و تقریباً کلیه ابعاد لازم در زمینه مهاجرت در این کتاب بحث و بررسی شده است.

محتوای کتاب کاملاً با عنوان و فهرست آن انطباق دارد. همه مطالب در زمینه مهاجرت‌های داخلی و بین‌المللی تنظیم شده و کاملاً فهرست مطالب را پی‌گیری می‌نماید. هر عنوانی صرفاً مطالب همان عنوان را در بر نمی‌گیرد و از پراکنده‌گویی به طور جدی پرهیز شده است. مطالب کتاب به تنهایی فراتر از سرفصل دروس جغرافیایی جمعیت و مبانی جمعیت‌شناسی در مورد مهاجرت است برای مثال، در سرفصل درس مبانی جمعیت، مهاجرت (تعریف مهاجرت، علل، انواع، پیامدها...) به عنوان یکی از سرفصل‌های اصلی آمده و کتاب مذکور تمامی محتوای سرفصل را پوشش می‌دهد.

در این کتاب میزان روزآمدی داده‌ها و اطلاعات مناسب است. منابع تا اواخر قرن بیستم را پوشش می‌دهد و از آمارهای مهاجرتی آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن استفاده شده است. اما چون پدیده مهاجرت پدیده‌ای پویا است، مسلماً باید در آثار بعدی به منابع تازه تری در زمینه آمار مهاجرت‌ها مراجعه کرد.

کتاب منظم و مسنجم تنظیم شده و شاید بهتر بود که فصل چهارم و پنجم به فصل‌های کتاب افزوده می‌شد. از منابع موجود فارسی به طور نسبی استفاده کامل شده است. برخی از آثار که خارج از حوزه تهران تدوین شده کمتر مورد توجه نویسنده قرار گرفته است. اما، به هر صورت، به منابع کافی اشاره شده و مورد استفاده قرار گرفته است. در مآخذ خارجی هم برای بیان مقصود از منابع کافی استفاده شده است، اما مسلماً منابع بسیار دیگری هم موجود است که در اینجا از دید نویسنده محترم دور مانده است. منبع خاصی مورد استفاده واقع شده و ذکری از آن به میان نیامده باشد، مشاهده نمی‌شود لیکن بیان برخی از منابع نیز مورد غفلت واقع شده است؛ مثلاً، در بحث نظریه‌های مهاجرتی برخی منابع ذکر نشده‌اند مثل منبع نظریه لاری و ساستار در صفحه ۱۳۲، که احتمالاً لاری و سی‌ستو بوده است، و در برخی قسمت‌ها، به دانش کلی نویسنده اکتفا شده و منبع خاصی ذکر نشده است مثل، دیدگاه سیاسی در صفحات ۱۲۸ و ۱۲۹. ضمناً در برخی موارد ذکر صفحه از قلم افتاده است و یا به یک نشریه برای بیان کلیه مآخذها اشاره شده است؛ مثل، فصل سوم از صفحه ۶۷ تا ۱۱۹ که خوب است در چاپ‌های بعدی اصلاح شود.

در این اثر بیشتر به مهاجرت‌های بین‌المللی تأکید شده است (فصول ۷-۶-۲-۱) و فصل سوم نیز به مهاجرت‌های داخلی اختصاص یافته است.

پیشنهادها

ذکر صفحات منابع مورد استفاده، شماره‌گذاری جدول‌ها و کوتاه کردن جملات (اغلب جملات بسیار هستند)، افزودن فهرست اعلام ... بر کیفیت اثر می‌افزاید. چنانچه این کتاب به عنوان یکی از منابع اصلی مهاجرت برای دانشجویان دوره کارشناسی ارشد رشته جمعیت‌شناسی در نظر گرفته شود، می‌باید فنون و روش‌های ترکیبی بر آورد مهاجرت هم‌چون: روش ماتریس‌ها، اثرات مهاجرت بر باروری و ... بدان افزوده شود.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی